

סימן לט

כיבוד הורים במאכל המזיק לבריאותם

איכפת לך טחון ואכול, כלומר לעוס ואכול, הראהו שקשה לו". וק"ו במקרה ההפוך, כשנמנע מלהאכילו כדי להיטיב עמו וגורם לו צער בכך, שצריך לעשות זאת ביחס מכבד. וכן מובא בספר חסידים (סי' רל"ד) וז"ל: "מעשה באחד שחלה בא הרופא אצלו לרפאותו, אמר לו, אם תשתה מים תהיה בסכנה ואם תאכל מאכל פלוני תהיה בסכנה בנפשך, ואמר לבנו תן לי מים ואותו מאכל פלוני ואם לאו לא אמחל לך לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, אמר לו: הקהל (לשון שבועה), אל תהי חושש בדבריו". משמע שדבר שמסכן את אביו גם אם אביו מאד רוצה זאת, אין להישמע לו ויש לסרב.

ב. נזק בריאותי שאינו סכנת חיים

והנה בספר בית לחם יהודה על השו"ע (יו"ד סי' ר"מ סעיף ט"ו ד"ה ואפי' מצווה של דבריהם) ציטט את דברי ספר חסידים אך בנוסח שונה, וז"ל: "וכתב עוד, אב שהיה חולה ואמרו לו הרופאים שלא ישתה מים ולא יאכל דבר פלוני, ושאל האב לבן שיתן לו מים או אותו דבר שאמרו לו הרופאים שלא יאכל, ואמר אם לא תתן לי לא אמחול לך לא בעוה"ז ולא בעוה"ב – אינו מחוייב לשמוע לו". וכן הביא הערוה"ש (שם סי' ר"מ סעיף מ"א). ולא הזכיר שמדובר דווקא במקום סכנה אלא כל בקשה נגד ציווי הרופא אף שאין סכנה בדבר, לא צריך לשמוע לו. ומסברה נראה שלמד כן, שמכיוון שטובתו האמיתית של האב היא להישמע לעצת הרופאים, אין לקיים את רצונו נגד עצת

שאלה:

אב המאושפז בביה"ח עקב מחלה קשה, ביקש מבנו שיביא לו שתייה מתוקה מהמזנון, כאשר ברור שדבר זה מזיק לבריאותו, וכך נאמר ע"י הרופאים. האם צריך הבן לשמוע בקול אביו מדין כבוד אב, או שמא עליו לסרב.

תשובה:

א. מעשה וכוונת הלב בכיבוד אב

לכאורה פשוט שצריך לסרב, וכמובא בגמ' קידושין (דף ל"א ע"א-ע"ב): "תני אבימי בריה דרבי אבהו: יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחיים ומביאו לחיי עוה"ב". וביאר רש"י (שם ד"ה ומביאו לעוה"ב) בשם הירושלמי: "מעשה באחד שהיה טוחן בריחיים והיה לו אב זקן, ושלח המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך, אמר לו בנו: אבא, טחון, ואני אלך תחתך לעבודת המלך שאין לה קצבה" וכ"כ התוס' (שם ד"ה וטורדו). מכאן מוכח שהכול הולך אחר הכוונה, דאם מעבידו קשה אך כוונתו לטובה, להציל אותו מעבודה מפרכת, הרי זה מביאו לחיי עוה"ב. וא"כ לכאורה ה"ה להיפך, אם מסרב לתת לאביו דבר שיכול להזיקו, וכוונתו לטובה, ה"ז משובח. וכמובן שעליו לסרב בלשון רכה, ולהסביר לאביו שכוונתו לטובה, שהרי בקיום מצוות כיבוד אב ואם אין די במעשה, אלא חשוב גם היחס ומאור הפנים, כפי שהביא רש"י: "מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו מאין לך כל אלה א"ל סבא מה

בדבר המזיק אסור לשמוע בקולו אף אם אינו מסוכן כי מתכוון לטובתו.

וראיה לכך הביא ב"חשוקי חמד" (ב"ב דף י"א א"א ע"א) מהגמ' בבבא מציעא (דף צ' ע"א) ש"לא תחסום שור בדישו" לא נאמר בבהמה המתרזת, משום שהתורה באיסור החסימה נתכוונה לטובת הבהמה ולא כשהדבר הוא לרעתה. וכך גם בנידוננו דאין לשמוע בקול אביו החולה, כשהדבר ודאי יזיק לו.

ועיין בגמ' סנהדרין (דף צ"ב ע"א) "ואמר ר' אלעזר כל אדם שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר (משלי כ"ד) 'כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחוננו'". ולכן נראה שאם אביו דורש דבר, שלפי דעת הרופאים היא מזיקה לו, אסור למלאת דרישתו.

ואף הלקט יושר הביא בשם רבו בעל תה"ד (יו"ד עמ' ל"ז) "ואמר שכתב בספר חסידים אם אמר לבנו תן לי דבר זה לאכול או כה"ג ובנו יודע שהוא רע לו אינו צריך ליתן לו. וזכורני שאמר זה דלעיל כשאמר בגזירה מווינא הי"ד היו מענים את רבו בע"ה מוהר"ר אהרן זקצ"ל וכשבא מהעיניו שואל כמה פעמים לשתות מים לסוף נתנו לו ומייד אחר השתיה נתבקש בישיבה של מעלה הי"ד". הרי מפורש שכתב דבר "שהוא רע לו" ולא רק דבר "שהוא מסוכן לו", וזה כהבית לחם יהודה שלא כהברכ"י. (ומסיפור הגזירה בווינה נראה שרצה להוכיח שלעולם איננו יודעים עד כמה דבר המזיק יכול להזיק, כמו באותו מקרה שוודאי אף אחד לא שיער שזו תהיה התוצאה).

הרופאים, אף כשאין סכנה בדבר, והכל הולך אחר הכוונה כהגמ' הנ"ל.

אלא שהברכ"י המובא בשו"ע (שם) חילק בין הזברים וכתב: "אם היה אביו חולה ואומר לו שישקוהו דבר שמזיקו, אבל ודאי דליכא סכנה, ישמע לו. וכן משמע ממ"ש ספר חסידים סי' רל"ד שכתב דבמידי דסכנה לא ישמע לו ומוכח הא אי ליכא סכנה אף שמזיקו שרי. הרב החסיד מהר"ר יעקב מלכו כ"י סי' קי"ג".

אלא שדקדוק זה צ"ע, דמגלן שכוונת ספר חסידים הייתה שדווקא במקרה של סכנה ממשית אין לשמוע לדברי האב, ושמה הספר חסידים מספר על מעשה שהיה, ועובדא דהוה הכי הוה, ואה"נ שבכל נזק אין לשמוע לדברי האב, וכדברי הבית לחם יהודה?

ואכן כך שאל בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה (רמת רחל סי' ה' ס"ק י"א) וניסה ליישבו עפ"י דברי המנחת חינוך (מצווה מח') לגבי איסור הכאה, שחידש, שאדם שנתן רשות לחברו להכותו, וכן אב שנתן רשות לבנו להכותו – מועילה מחילתם ואין כאן עבירה כלל. ואע"פ שלא מצא מקור לכך, הסברה נותנת כן בבירור. וא"כ קל וחומר בנידון דידן, שיש הנאה לאב באותו נזק, ואין לו בושה מכך – שמועילה המחילה ורשאי לכבד את האב בדבר המזיק כפי בקשתו. עיי"ש.

אך נראה לומר, שאף הברכ"י לא דיבר אלא בדבר המזיק, אך לא גורם לקיצור חיים. כגון הכאה שזה דבר שכואב אך לא מזיק לטווח ארוך. אך בדבר הגורם קיצור חיים, אף לטווח ארוך, נראה שבזה הברכ"י לא דיבר כלל וכלל. והבית לחם יהודה הבין שאף

אבל ישראל שהם לחיים, אמר להם, והייתם לי קדושים... למה, שהם לחיים, שנאמר ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום". (הובא ברש"י ויקרא י"א ב' ד"ה דברו אל בני ישראל).

ואף שאין למדין מן האגדות (ירושלמי פאה פ"ב ה"ד), מ"מ סמך לדבר יש, שחולה שיש מזור לרפואתו, ברור שצריך לשמוע בקפדנות לדברי הרופאים אף נגד רצון האב, וע"כ אין לבן להישמע לאביו נגד דעת הרופאים. אך בחולה שאין לו מזור, וימיו ספורים, מכיוון ששיפור מצב הרוח והנפש, אפילו במקצת, פעמים שמסייע להתגבר על המחלה ופעמים שמאריך ימיו במקצת, ככה"ג נראה שיותר לשמוע לאביו.

אלא שמכיוון שבדני נפשות עסקינן, אין לדמות מילתא למילתא, ויש להיזהר מאד מאד ולהיוועץ ברופא מומחה (ואפי' בשניים) בכל שאלה מעין זו, וברור שאפילו במצב של ספק, אין להישמע לאב, שמא יקצר את חייו כדין גוסס המובא בשו"ע (יו"ד סי' של"ט) ושב ואל תעשה עדיף.

ושבתי וראיתי בספר נשמת אברהם (חלק יו"ד סי' ר"מ ס"ק א') שהביא מהספר יד שאול (על השו"ע שם ס"ק י"א) וז"ל: "והמעייין בשיטה מקובצת (ב"מ דף ל"ב בשם הרא"ש בשם הר"מ) ימצא דכל שאין לאב הנאה וכבוד מזה אין מחוייב הבן לשמוע אליו, עיין תוס' קידושין ל"ב ע"א (ד"ה רב, שכותב דאם אין האב נהנה באבידה עצמה אין הבן חייב להפסיד אבידתו בשביל אביו וכו', מ"מ נהנה בהשלכת ארנקי ומש"ה אין להכלימו) וברשב"א בחידושו ליבמות דף ו' (ד"ה מה, שכותב שאין עיקר הכבוד אלא במה שיש לו הנאה וכו' אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד

ולכן נראה פשוט, שכל בקשה היכולה לפגוע בבריאות האב, אין הבן רשאי למלא את בקשת אביו. והרי זה דומה למה שנפסק בשו"ע (סי' ר"מ סעיף ט"ו) "אמר לו אביו לעבור על דברי תורה. בין מצוות עשה בין מצוות לא תעשה ואפילו מצווה של דבריהם – לא ישמע לו", דעל בריאות הגוף נצטוונו בתורה.

ג. נחת רוח יכולה להאריך חיים

אלא שנסתפקתי בחולה שעפ"י דברי הרופאים מצבו סופני, המבקש מבנו שיביא לו משקה מתוק, שלדברי הרופאים הוא מזיק לבריאותו, אך מכיוון שאין מדובר בנוק מידי אלא בנוק מצטבר, ולא ניתן לקבוע בוודאות את הכמות הקריטית שתגרום לסכנה, וא"כ בבקשה חד-פעמית אולי יהיה מותר למלא את רצון אביו, אך מאידך גיסא, מכיוון שהדבר ישמח את אביו ויעודד את רוחו, ייתכן שהדבר ישפר במקצת את מצבו ואף יאריך את ימיו.

ומקצת ראייה יש להביא מהמדרש תנחומא פרשת שמיני (סימן ו') המבאר מדוע אכילת שקצים ורמשים נאסרה רק לישראל, ולא לגויים: "משל למה הדבר דומה, לרופא שהלך לבקר שני חולים, ראה אחד מהם שהיה בסכנה, אמר לבני ביתו, תנו לו כל מאכל שהוא מבקש. ראה האחר שעתידי לחיות, אמר להם, כך וכך מאכל יאכל וכך וכך לא יאכל. אמרו לרופא, מה זה. לזה אתה אומר יאכל כל מאכל שהוא מבקש, ולאחר אמרת לא יאכל כך וכך. אמר להם הרופא, לזה שהוא לחיים, אמרתי לו זה אכול וזה לא תאכל. אבל אותו שהוא למיתה, אמרתי להם, כל מה שהוא מבקש תנו לו, שאינו לחיים. וכך הקב"ה התיר לגויים השקצים והרמשים.

לענות על כך באופן כללי.

חולה סכרת, לדוגמא, המבקש דבר מתוק **באופן חד פעמי** ואח"כ יחזור לדיאטה הקשוחה שנדרש במקרה זה, זהו רק נזק זמני, ואינו סכנה, והדבר דומה לדברי החיד"א הנ"ל. אך אם ברור שאם יענו לבקשתו הוא ידרוש עוד ועוד, ובכך יגיע לידי סכנה, וגם יגרום לו בסופו של דבר לסבל גדול יותר. אך מאידך, יש מצבים שמבחינה רפואית אי אפשר לטפל בסכרת, כפי שמצוי לעתים בחולה סרטן ל"ע הסובל גם מסכרת ל"ע, ולכן נראה שבמקרה זה יש להיענות לחולה ולתת לו. אך חולה סכרת, שאם ישמור על דיאטה זה יאריך את ימיו, ברור שאין לתת לו וזה מסכן אותו.

לכן בכל מקרה צריך לבדוק ולהתייעץ עם רופא מומחה, ובכל מצב של ספק – שב ואל תעשה עדיף, דספק נפשות הוא.

שנצטוו עליה, וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא עכ"ל). ובזה אני אומר דמכל שכן אם האב חולה, ומצווה לבנו שיתן לו דברים המזיקים לו, שאינו מחוייב לכבדו בזה" עכ"ל. והביא בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל, שאף שכעת האב נהנה מהמשקה, לכה"פ הנאת החיך, וא"כ כיצד מכנה זאת "שאיין לו בו הנאה של כלום", מ"מ המצווה של הבן היא לתת לאב ולא לחסרו, ולכן אם אין ההנאה שווה בנוק הגוף, הרי זה חשיב שמפסידו יותר ממה שמרוויחו ולכן אסור.

ושאלתי, את אבי מורי שליט"א, שהוא רופא מומחה, האם יש מקרים כיום הדומים למדרש תנחומא, שהרופא יכול לומר שממילא המצב של החולה הוא סופני ואין נפקא מינה אם יתנו לחולה או לאו וענה לי אבי מורי שליט"א שתלוי כל מצב לגופו, ואי אפשר